

CRISUL NEGRU

REVISTĂ DE CULTURĂ

CUPRINSUL:

Florile dalbe	M. DRĂNICEANU
Colinzi culese de	D. COLȚEA
Colinzi culese de	AMOS GROZA
Moș Crăciun versuri	I. COSMA
Jocul copilului	CONST. BORC
Principiul unicității culturii și descentralizarea culturală	VICTOR CORDOȘ
Adevărul	D. PRADA
N. Vaschide: precursorul psi- hologiei și pedagogiei ex- perimentale din România	FL. STĂNICA
Noi și revizionismul	GH. LUȚĂ-DRĂN.
Poezia populară izvor de e- nergie și cultură	T. LUPȘA
Patologicul în literatura ro- mână contemporană	D. TĂTĂROIU
Formarea limbei, române in- fluente străine	PANTEA TOMA
Poezii	ION COSMA
Folklor Bihorean cules de	L. MUSTAȚĂ
Cugetări culese de	AMOS GROZA

CRONICĂ—RECENZII

Ionel Teodoreanu: Secretul Anei Flo-
rentin

MIRON MECHIU

Florile dalbe!

Aș vrea să scriu ceva despre Moș-Crăciunul caselor strălucitoare de lumină și belșug, Moș-Crăciunul cel darnic care încarcă până și pe cel mai micuț copil cu daruri bogate, cu jucării moderne și luxoase.

Dar nu! Voiu lăsa pe acest Moș bogat celor ce simt mai multă chemare pentru vastele vitrine feeric luminate, cu toată risipa de păpuși, de trenuri, de căluți și automobile în miniatură.

Nu-l vor recunoaște copiii satelor ascunse după cine știe care costișă de deal și cari-l așteaptă orbiți de mai puțină lumină artificială, dar cu mai multă căldură sufletească.

Ei n'au văzut niciodată un pom trimis de Moș-Crăciun pe aripile îngerilor pentru copiii cuminiți și ascultători. Poate numai / câte unul / rătăcit prin cine știe ce împrejurare în fața unei vitrine, va întinde mânuțele lui sfioase spre mândrele prințese, păpuși în roz și albastru. Feeria e numai de o clipă însă, geamul înghețat îl va deștepta, amintindu-i că aceste lucruri nu sunt pentru el.

Zadarnic va tremura în strada cu mii de trecători grăbiți; Moș-Crăciunul acestor sărmane mlădițe nu coboară cu fulgii liniștiți de zăpadă priviți pe fereastră din camera binefăcător încălzită.

La ei vine cu viscolul sălbatic ce șueră tânguitor prin hornuri și străbate prin geamurile sparte.

Moșneagul cu plete dalbe coboară în bordeele sărace cu privirea încruntată de furie. Când desface gura sacului, în loc de jucării multicolore, se răspândește afară vântul rece, iar lămpile lăcrimează orbite de vijelie.

Pentru copiii de care vorbesc, bucuria Nașterii Sfinte nu constă din darurile aduse de cel mult așteptat. Bu-

curia lor e de a merge să vestească lumii întregi „Împlinirea proorocirii de demult“. În noaptea sfântă ei răsar cete, cete, în șoapte de bucurie, de prin ulițele desfundate, întortochiate și obscure, pline de o lapoviță galbenă și cleioasă, ei, micii crainici pământeni trimiși de Crainicii cerului pentru a face să străbată în lung și 'n lat îndurarea Părintelui nostru.

Și va răsuna în noaptea luminată de stelele cerului, de stelele micilor vestitori închipuind steaua călăuzitoare acelor trei magi, la fiecare colț de uliță, la fiecare casă de creștini unde pâlpâie în ultima-i licărire un rest de lumânare, glasuri limpezi și cristaline, întonând:

„Sculați, sculați boeri mari

„Florile dalbe

„Sculați voi Români plugari

„Florile dalbe“.

Și tot mai departe, la altă casă plină de sfințenia sărbătoarei, glasuri din ce în ce mai stinse și mai îngerești:

„Am venit și noi odată

„La un an cu sănătate.

.

Și mânuțele lor înroșite de asprimea gerului și biciuite de vântul nemilos, vor strânge cu lăcomie bănuțul sclipitor, care nu le plătește nici pe departe oboseala lor pentru vestea ce au adus.

Iar mai departe, tot mai departe în înfund, ăturile sătucului de sub deal, mai răsună încă frânturi dintr'o colindă:

„Că s'a născut Domnul bun

„In sălașul lui Crăciun

„Că s'a născut Domn frumos

„Cu numele lui Hristos“.

COLINZI

Cnlese de D. COLȚEA

Mai trecuși mai mărgu-și
 [Doamne
 Doi doi drumărei, doi corindei
 Da drumari cine-s
 Domnul Iosifu-i le-ri Doamne
 Alta-i Maica Sfântă.
 Sara-și inșera
 Părdă Vifleim
 Curți d'alui Crăciun
 Maica și grăia:
 „Blem Iosife blem
 Sălaș și cerem“
 Iosif să ducea
 Lui Crăciun grăia
 Sălaș își cerea
 Din cum îl putea.
 Crăciun grăia:
 „Mai ști-Vă mai ști salăi
 Domnul Dumnezeu
 Nu știu ce voi da
 Că-s salăi prea mulți.
 Poate și voi da
 Grajdul cailor
 Că bine-i gătat
 Și încă ferecat“
 Maica să ducea în grajdul cailor
 Sălaș își făcea
 Dăn cumu-l putea.
 Noaptea pântr'o vreme
 Pă Maica o lovea
 Niște munci cam grele
 Că fiu sfânt să nască
 Și nu-l putea naște
 De rosul de cai
 De sgomotul de om.
 Maica-și grăia:
 „Blem Iosife blem
 Cail și-i lăsăm

Și și-i blăstămăm
 Că sațau și n'aibă
 Numa odată 'n an
 În ziua de Ispas
 Și-atunci într'un cias“
 Și maica să ducea
 În grajdul boilor
 Sălaș își făcea
 Din cum își putea.
 Boii-o abura
 Munci o ușura
 Fiul sfânt năștea
 Ca și-o floricea
 Ca floarea raiului.
 Maica-și grăia:
 „Fireați boi fi alduiți
 Și de Dzeu și de Fiul meu
 Voi sațau și-aveți
 Pe brazdă mergând
 Cu gura rupând.
 Până ce-or prânză
 D'albii plugărei
 Voi sătui și fiți“
 Iar Crăciun grăia.
 Cătă slugi d'a lui:
 „Ieșiți slugi afară
 Că cei salăi d'asară
 A și-or fi perit“
 Slugii — afară ieșeau
 N'apoi să 'ntorceau
 În coate și 'n genunchi
 Lui Crăciun grăiau:
 „Ieși Crăciune-afară
 Că afară-i vară
 Și 'n casă-i brumă groasă“
 Crăciun văduind
 Și-afară ieșind
 În coate și 'n genunchi

Cu gura zicând:
 „O iartă-mă Maică
 Că nu te-am știut
 Că dacă te-am vrut ști
 Vrutu-ți-am vrut da
 Sobe călduroase
 Și 'ncă perini groase”
 — „O iertu-te Crăciune
 Numa mi-i aduce
 Moașe fiului”
 — „Cum oi aduce
 Ciumpa-i boloană

Și de ochi-i oarbă!”
 Crăciun să băga
 Pân cămări d'a lui
 Și d'aci scotea
 Valuri postav groase
 Și le așternea,
 Pă moașe aducea
 Și la fiu sfânt venea
 Dă fiu sfânt s'atingea
 Cu mâinile prindea
 Cu ochii vedea
 Cu picioarele umbla.

COLINDĂ.

Pogorât-o pogorât
 Dumnezeu și cu Sf. Petru
 Pogorât-o jos la țară
 Pe-o scară mare de ceară
 Și-amăsore pământul
 Pământu cu stângenu
 Și Ceru cu cumpănu
 Să luă Tatăl duse-să
 D'alungul orașului.
 Cându-și fuse la un loc
 La un loc pâr'dă mijloc
 La casa bogatului:
 — Bună ziua oameni buni!
 — Sănătoși oamenii noștri.
 — Gata-i prânzul să-l prânzim!
 — Da prânzu nost nu-i de voi
 Nu de sărăntoci de voi.
 Se luă Tatăl duse-să
 De-alungul orașului
 Când fu 'n loc pâr'dă mijloc
 Lângă casa lui Nigel.
 — „Bună ziua oameni buni!
 — Sănătoși oamenii noștri
 — Gata-i prânzul să-l prânzim!

— Gata-i prăzu pă puțin
 Dăm la el și-l coștolim
 Bă dacă nu s'a ajunge
 Ne-om da de-om împrumuta
 Prin vecini și prin creștini”
 Să luă Tatăl duse-să
 Pe-a lungul orașului
 Când fu 'n loc pâr'dă mijloc
 Dumnezeu din grai grăia:
 — „Cată Petre, înapi
 Pe umărul de-a stânga
 Și vezi Petre ce-i vedea”
 — „Doamne nu mă ținea-așa,
 Văd casa bogatului în mijlocul
 [iadului
 Bate-o para focului”
 Dumnezeu din grai grăia:
 — „Cată Petre înapoi pe
 [umărul de-a dreptul
 Și vezi Petre ce-i vedea!
 — Doamne ține-mă așa
 De ce văd întineresc.
 Văd casa Nigelului
 În mijlocul raiului
 Bate-o raza soarelui”.

COLINZI

Culese de AMOS S. GROZA

Inv. în Vârzaril de sus.

COLINDĂ.

Sus Doamne colo mai sus,
 Sus în poarta raiului;
 Șade Petru și Sân-Petru.
 Tot închide și deschide,
 Și pe cei răi îi închide.
 Pe cei buni îi mai deschide.
 Vine vreme ca de o vreme,
 Vine fratele lui Petru.
 — Petru, Petre frate al meu,
 Voiește-mă în rai cu tine.
 — Eu frate că te voiesc
 Dar raiul nu-te voiește,
 Dumnezeu nu-te poștește.
 Că tu frate fostu-ți-ai,
 Cornărel de plugărel.
 Din altuia tăiața-i;
 Către al tău lipitu-ți-ai.
 Te ia frate și te du,
 Jos pe gura iadului
 Unde loc gătatu-ți-ai.
 Vine vreme ca de-o vreme,
 De vine sora lui Petru.
 — Petre, Petre frate al meu,
 Voiește-mă în rai cu tine.
 — Eu soro că te voiesc,
 Dar raiul nu-te voiește
 Dumnezeu nu-te poștește.
 Că știu soro fostu-ți-ai,
 Crâșmăriță librăriță
 Apă 'n vin băgatu-le-ai?
 Bani de plin luatu-ți-ai?
 Te i-a soro și te du,

Jos pe gura iadului.
 Unde loc gătatu-ți-ai
 Vine vreme ca de-o vreme,
 De vine tata lui Petru
 — Petre, Petre puiul meu
 Voieștemă în rai cu tine.
 Eu tată că te-ași voi,
 Dar raiul nu-te voiește;
 Dumnezeu nu-te poștește
 Că tu tată fostu-ți-ai
 Birău mare peste sat
 Săracii asupritu-i-ai,
 Bogații suferitu-i-ai.
 Te i-a taică și de du
 Jos pe gura iadului
 Unde loc gătitu-ți-ai.
 Vine vreme ca de-o vreme,
 De vine mama lui Petru.
 — Petre, Petre puiul meu
 Voiește-mă în rai cu tine,
 — Că eu maică te voiesc
 Și raiul te voiește
 Și Dumnezeu te poștește
 Că tu maică fostu-ți-ai
 Goi, îmbrăcatu-i-ai
 Seteoșii adăpatu-i-ai,
 Tu maică fostu-ți-ai.
 Duminică dimineața
 Pe cap periatu te-ai
 La biserica mers-a-i,
 Loc în raiu maică îl ai.

MOȘ CRĂCIUN

al SOFIEI....

*Simt așa, cum te apropii, .. Moș Crăciune — mă cutremuri...
Și-mi înflorezi gândirea, ca de mult, .. în alte vremuri.
Că-ți aud și-acuma pașii cum alunecă 'n zăpadă,
Și îți zăngăne la brâne, catarama dela spadă.*

*Imi întuneci judecata și puterile-mi întuneci.
Moș bătrâne ce 'n troene, ca nălucile aluneci.
Și mă mistuie aleanul de-a-ți cunoaște iarăș glasul,
Care-mi drămuie credința; Tu la noi să-ți faci popasul.*

*C'o să-ți dăm moșnege stinte, mâncări seci, — ori de vrei, .. dulce,
Iar pentru atâta cale, hodinit să-ți se culce luj
Măduldrele bătrâne, — o să-ți dăm un pat cu perne
Peste care sfântulețe, pradă somnului te așterne.*

*Poți să stai la noi de-ți place, câtă vreme-i vrea, — că nouă,
S'a 'ndurat de ne-a dat Domnul: cozonac cu unt, cu ouă,
Și-am tăiat din a Lui vrere, — vr'o doi porci — și — avem unsoare...
Ca să facem Moș Crăciune, întreg postu 'n sărbătoare.*

*Iar când viforul și-o cerne la plecarea Ta troianul,
Tu să nu ne uiți moșnege, — să ne cauți și ia anul.
Că atunci de-o vrea Inaltul și-or fi vremurile bune,
Îți ieșim mai mulți în cale, .. Moș Crăciune, Moș Crăciune.*

ION COSMA

JOCUL COPILULUI.

Copilul a format punctul de preocupare al multor scriitori. Faptul acesta a determinat nașterea unei întregi literaturi, în ale cărei game copilul a fost cântat în toate felurile și înfățișat în toată diversitatea manifestărilor lui. Toți scriitorii s'au trudit să reliefeze sumedenia de aptitudini atavice cu cari copilul se naște și cari așteaptă o canalizare pentruca, în urma acesteia copilul să devină om. Se pare însă că s'a dat cea mai puțină importanță tocmai celui mai desăvârșit mijloc, care accelerează dezvoltarea integrală a copilului — jocul! Cu toată literatura brodată în jurul copilului, cu toate că interesul pentru copil în ultimul timp a devenit atât de mare încât secolul trecut a mai fost numit și secolul copilului, în țara noastră nu s'a făcut decât enorm de puțin în direcția progresului științei copilului. Și ca o urmare firească nici pe teren — în școală — unde se aplică inovațiile pedagogice, nu s'a realizat decât un foarte slab progres, în direcția perfecționării metodelor de educație.

În școlile noastre dela țară cât și în multe școli dela orașe, jocul copilului nu este organizat. Copilul este lăsat să se joace în libertate, să-și găsească singur și obiectele de joc și felul jocului. Și dacă nu dispune de o imaginație fecundă, jocul lui va fi sărac în diversitate se va mecaniza, va plictisi. Ați văzut sigur copii cari încercând azi și mâine acelaș joc, neîncercând variații și din lipsă de imaginație creatoare cât poate și dintr'o oarecare lene de a gândi, teamă de a încerca, ajunge să arunce desgustat obiectul de joc sau să-și părăsească, plictisit, tovarășul.

Jocul are în pedagogie o considerabilă importanță. Și pentru aceasta am socotit nimerit să încreștăm aci câteva reflexii asupra lui. Nu vom reedita teoriile pedologice asupra jocului. Nu vom căuta să ne îngreunăm expunerea cu un inutil savantlâc. Vom face numai câteva constatări pe baza observațiilor personale și vom căuta să scoatem concluziile cari socotim că sunt mai ușor aplicabile, în mediul școlăresc din această regiune.

Foarte mulți au greșita înțelegere de a considera jocul ca o pierdere de vreme, pentru copil, ca o inutilă distracție care-l sustrage dela munca școlară. Din această pricină nu numai că nu respectă jocul copilului, dar îl și împiedecă să se joace. Sigur, aceasta este o foarte mare greșală. Cine urmărește atent jocul copiilor poate rămâne impresionat de importanța pe cari ei o dau jocului. O fetiță care-și plimbă păpușa în brațe, când presupune că este bolnavă, are o profundă perturbare în toate fibrele sufletului ei. Copilul, alergând călare pe un băț se socotește cel mai nesdrăvan călăreț, iar calul lui, calul făt-frumosului din povești. De aici se poate constata cum copilul privește jocul ca pe cea mai pasionantă ocupație, mai importantă chiar decât munca oamenilor mari.

Natura a pus jocul ca o condiție biologică în dezvoltarea copilului. Dintre toate viețuitoarele, omul este cel mai slab și cel mai puțin înarmat pentru viață. Organismul său este debil și numai după o lungă copilărie ajunge la o normală dezvoltare, ca să poată lupta cu viața. Și în această perioadă, jocul este cel mai prețios auxiliar care contribuie la dezvoltarea lui.

Copilul are sinapse moștenite, pe cari noi nu le cunoștem și nici nu știm cari din ele sunt gata de a intra în funcțiune. De aceea, este absolut necesar ca să-i dăm libertatea de a se manifesta, pentru a-i facilita dezvoltarea. Oprindu-l să se joace îi împiedecăm atât dezvoltarea fizică cât și cea psihică.

În joc, copilul pune tot ce are el mai bun. Toată dragostea și toată puterea lui de acțiune. De aceea prin joc toate facultățile lui se dezvoltă armonios. Căutând variații noi în joc i se dezvoltă imaginația creatoare, căutând să rețină anumite particularități ale unui joc nou învățat, i se dezvoltă memoria; găsim rosturi umane în jocurile lor și distribuind fiecare rolul ce-i este compatibil cu natura jocul, îi dezvoltă rațiunea, etc... Analizând orice joc, vom găsi că el dezvoltă tot felul de facultăți sufletești.

Deci, cel mai puternic imperativ pedagogic pentru toți educatorii să fie acesta: *Lăsați copiii să se joace!* Nu-i împiedecați dela cea mai plăcută ocupație pentru

ei. Lăsați-i să se joace, să se manifesteze liber, pentru-ca prinzându-le slăbiciunile, printr'o raționalizare a jocului să le dirijăm punându-le în slujba formării personalității.

Ascest lucru pretinde o bună organizare a recreațiilor școlare. Învățătorii să supravegheze aceste recreații, participând activ la jocurile copiilor și observând atent manifestările lor. Procedând astfel învățătorii vor ști să raționalizeze jocul și vor aduce o bogată contribuție la consolidarea rasei, înlesnind dezvoltarea aptitudinilor în mod nestângenit.

CONST. BORG

Principiul unicității culturii și descentralizarea culturală

Noi Români, suntem un popor la care într'adevăr virtutăți eminente se unesc cu năzuințe de mult idealism, dar care se pierd adesea în neștire, fiindcă nu sunt totdeauna folosite în serviciul permanent al culturii, — în serviciul științei, literaturii și artei, în speță.

Dacă centralismul politic exagerat a adus rezultate ce acum dau serios de gândit, o astfel de concentrare, până la o sfidătoare acapatare a literaturii, artei și a științei, a oamenilor care crează, deci a valorilor, energilor și elementelor care trebuie să constituie partea cea mai de preț a vieții românești și omenești deopotrivă, — o astfel de concentrare, zic, este deadreptul primejdioasă pentru provincie și totuși nu întotdeauna, imperios necesară pentru București.

O descentralizare culturală, literară și artistică, — iată o temă a căreia trebuie să-i găsim astăzi o modalitate de rezolvire.

Într'o țară în care o politică culturală străină de noi și de interesele noastre a stăpânit și a înrăurit, într'o țară în care s'a întrerupt cultura, ni se impune să legăm din nou ceea ce fost rupt, să scornim și să adâncim tradițiile, năzuințele și sbuciumările de altădată; cu răbdurie stăruință să cercetăm, apoi, posibilitățile ca acelea să prindă putere de viață, să fie conservate, utilizate și desfășurate cu profit.

Dacă mai admitem că la noi s'a întrerupt, oarecum, cultura și odată cu instaurarea liberalismului burghez și ca un corolar firesc, cultura noastră ar fi extensiv accelerată, atunci cu atât mai mult o astfel de nouă orientare, o asemenea direcție de scrutare a diverselor noastre realități psihofizice nu poate prea mult întârzia.

Prezentul, nu mai puțin ca trecutul, ne oferă, apoi, totatăta aspecte, oameni, locuri, frământări și tendințe, vrednice de interes și cercetare.

În sfârșit, însăși cultura care prin esență și necesitate este menită să fie unitară, trebuie să fie și o sinteză armonioasă, în mare, a strădaniilor conștient sau instinctiv admise ale unei colectivități complexe, — națiunea, — strădanii care se manifestă adesea mai bine, în mic, prin alte multe și pronunțate sinteze locale, regionale, individuale. Sintezele se interpretează mai bine individual și local. Și realitatea însăși nu ni se descoperă gata și deodată și nici integral și global. Cunoașterea aceleia nu o putem dobândi, deci, decât în timp, local și individual.

Pentru a ajunge, așa dar, la complex și la unitar, la o sinteză, trebuie să pornești tot dela sinteză. La sinteză prin sinteză.

Iată de ce credem că fiecare provincie se cuvine să desvălească propriile realități psihofizice. În fiecare regiune să se provoace o resurrecție pentru primenirea și înregistrarea tot mai desăvârșită a simțirii, a gândirii, a ethosului specific regional.

Să avem cât mai multe sinteze și cât mai bogate sinteze locale care se interpreteze simțul de frumos, de adevăr și de dreptate. Aceasta nu poate fi decât în profitul culturii, căci cultura adevărată trebuie încă să pornească din adâncime, să fie intensivă, să cuprindă tot mai multă dimensiune și, într-o democrație ideală pe care dorim s'o atingem, strădaniile și năzuințele trebuie să circule de jos în sus, din popor, deci din toate locurile.

Dar cu ce legăm noi astăzi trecutul de viitor? Ce a fost și a rămas din instituțiile noastre de altădată, în afară de umile școli și biserici, care să poarte și să înfrunzească gânduri drepte, grele și bătrâne, pentru vremuri mari și nouă?

Cine-am fost odinioară... cine iar vom fi odată? Să ne apropiem, cu cuget senin, de noi înși-ne, să ne regăsim și să ne vedem în trecut și în viitor...

În Ardeal nu mai avem nici cenaclul literar care se întruchipase la „Familia” lui Iosif Vulcan dela Oradea (1885) și nici gruparea precursorilor dela „Luceafărul”. Și nici dela Blaj măcar nu ne vine vreun curent latinist... În Ardeal parcă s’au dus toți și s’au dus toate.

Dela Iași „Convorbirile” s’au mutat la București, dar ca orice desadaptat întârziat nu mai prinde viață nouă; iar reacțiunea poporaniștilor dela „Viața românească” nu mai are ce căuta acolo unde nu-i decât tradiție goală și oarecum stagnare, ci rostul îi vine, mai bine, acolo unde se croesc drumuri noi și se prevestesc și alte primeniri sociale și politice.

Se pare că Iașii pierd, pe zi ce merge, romanticul și atât de bogatul titlu în gloriile apuse, de mândră și veche capitală a tradiției.

Din „Semănătorism” nu mai trăesc nici prelungirile atât de rodnice altă dată și aproape tot atât de bogate în oameni și preocupări ca și însăși trunchiul din a cărui sevă s’au hrănit, au crescut și s’au deprins, mai apoi, pe cont propriu. „Luceafărul” dela Sibiu își trimite entuziaștii în inima politicei militante, căreia cereuse să-i imprime un puternic accent de mesianism eroic.

Cernăuții ne lasă o moștenire de care zaraful evreu a avut mai multe parte și a trebuit s’o acceptăm sub beneficiu de inventar; amintirea unor mărunte hărțueli eclesiastice cu Ruțenii¹⁾ mai mult chiar decât cu austriarul mulțămît că poate stăpâni, fie și numai fictiv și nominal, o regiune în care dela Cernăuți câteva poște, la Rădăuți și la Suceava, „dorm domniile române” și unde umbrele domnești sunt mai aproape de popor și mai stăpâne pe suflete.

O amintire pe care nu o putem îndeajuns aprecia, ni se impune încă cu toată puterea ei evocatoare: este amintirea unui neam de boieri Hurmuzachi care, prin multe vlăstare, nu a desmînțit bunul nume de boier moldean, de boieri păstrători de datină și însuflețiți de bune și desinteresate năzuințe.

Stăpâniți de un «moldovenism» care nu trebuie greșit interpretat, Hurmuzăchenii au făcut singuri, mai mult decât toți ceilalți boieri mazili și aproape pierduți, pentru propășirea Românilor oropsiți din Bucovina, prin trecerea de care se bucura, îndeosebi Doxaki, la direcătorii cei mari ai cărmuirii de care

¹⁾ N. Iorga: Neamul românesc din Bucovina, Minerva, 1905, pag. 201—219.

era consultat și chiar înaintea Împăratului. Și această trecere o făcea și o datora nu atât solitudinii de sus, ci mai degrabă iscusinței sale de bun și prețuit staroste al poporului, de meșter la vorbă ca și la faptă, — câte toate merite și vrednicii care l-au impus și chiar gândurile lui românești câteodată trebuia ținute, astfel, în seamă, la cârmulrea din Viena.

La conacul lui atât de primitiv dela *Cernauca* s'au întrunit la sfat și la cuvânt, — pentru primenirea unor așezări politice și sociale în care nu mai credeau, — boieri pribegi dar nu înstrăinați, și precursori și cititori printre cei dintâi ai unității și ai întregirii.

«*Junimea Literară*» mai dăinue ca o mlădiță întârziată a „Semănătorisului” dela care literatura românească a înaintat, depășindu-l cu poezia simbolistă, prin ermetismul și expresionismul ce caracterizează curentul nou. Literatura-confesie, confesionalismul liric și epic, în care accentul cade pe puterea de destăinuire a vieții interioare, a subconștientului, a împlins cu un pas mai departe posibilitățile de creație și prin alte infinite procedee tehnice s'a obținut un plus de cunoaștere și de adevăr. Narcisismul și cultul eului a dus chiar la o nouă problemă a vieții.

Dar se va recunoaște că noua îndreptare a literaturii românești de astăzi nu mai poate încheia o comuniune sufletească atât de strânsă între scriitorul și cititor așa cum, — cu mai puține orizonturi poate, — literatura și arta de mai înainte o putuse totuși oarecum favorabil realiza pentru cele două categorii de interesați sau pentru cultură, în genere, dacă admitem că aceasta este o sinteză a creațiilor, pe plan colectiv și o asimilare tot colectivă a acelora.

Scriitorul poet scrie pentru un grup select de unități, — poezia modernistă este, în genere, lipsită de atmosferă, cum e cazul cel mai specific la *G. Bacovia* (Plumb), ca de altminteri și simbolismul lui *I. Minulescu* (Romanțe pentru mai târziu), poezia expresionistă alui *Lucian Blaga* (Poamele luminii, În marea trecere, La cumpăna apelor...), modernismul a lui *Arghezi* (Cuvinte potrivite), ori, în sfârșit poezia pură și ermetică alui *Ion Barbu*, — și adesea chiar numai pentru sine. Mi se pare încă atât de nimerit aforismul lui *Jean Cocteau* «Oamenii cer să li se explice poezia. Ei nesocotesc că poezia este o lume închisă unde se primește foarte puțin și unde se întâmplă chiar să nu fie primit nimeni».

Să fie oare reacțiunea — revanșă, fie ea și târzăelnică, a histrionului de altădată, cum observa atât de judicios *Paul Zarifopol*²⁾, ori numai lipsa de înțelegere a mulțumii care nu se poate integra în legalitatea și noua sensibilitate a lumii scriitoricești? O depărtare și o imposibilă apropiere, ca între două lumi care au pierdut elementele, simțul și rațiunea atracțiunii universale? În ambele cazuri sau într'un anume celălalt, pe care nu-l întrevădem numai, — problema comuniunii sau colaborării chiar dintre artistul creator și cetitorul care nu trebuie să fie numai strict receptiv, rămâne înfinit deschisă și încă susceptibilă de interes.

*

2. Un neam atât de unitar și omogen și dinainte, vreme departe, unificat, nu-și poate face previziuni sumbre despre o descentralizare culturală, de o deconcertare cât mai largă, de un regionalism cultural bine înțeles, nu unul exclusivist și absurd. Or, dacă ar fi încă niscaiva temeri, de ceace ne îndoiim, soluția de îndreptare nu o vedem decât tot acolo și prin aceleași metode. Orice neajuns se vindecă și se acoperă la fața locului și soluția de îndreptare încă trebuie să vină aici și chiar de acolo să pornească. Orice rău, dacă e în adevăr înregistrat, se vindecă la rădăcină și la sursă.

Dar pentru aceasta trebuesc, zic, oameni, — *oameni de devoțiune*, scriitori și cărturari care să înțeleagă că provincia este în stare, și trebuie ajuns acolo, ca să deschidă „drumuri spre stele“, să arunce punți de continuitate peste vremi, spre cer, perfecțiune și dumnezeire, să ofere nu mai puține posibilități de cunoaștere, de căutare a adevărului și a frumosului care nu credem, totuși, că ar fi global concentrate numai în capitală, oarecare ar fi ea; că, în sfârșit, prin îndoiturile văilor, deschizăturile munților și codrilor trăește sufletul etnic în toate așezările și formele de viață socială pe care și le-a dat el însuși, și acolo se găsesc încă, ascunse, nebanulte comori. De acolo pot să curgă *«izvoare a le gândirii și cu râuri de cântări»*.

Lungul proces de luptă și de dârjenie a neamului românesc se explică tot printr'o organizare politică descentralizată și mândra Țară Românească este opera de jertfă comună a atâtor oameni și bărbați care au muncit și s'au identificat — și încă nu izolat — cu neville, interesele și cu destinul din tot locul

²⁾ *Paul Zarifopol*: Pentru arta literară, *Capricii dogmatice*, pag. 8, 9,

și din tot colțul, fiind fiecare la locul său, — bărbați realiști și purtători de idealuri în sufletele lor. Așa se explică faptul că noi am avut cetățui de rezistență, politică și culturală, în orice parte de țară, oricare ar fi fost stăpânirea. S'a păstrat, însă, todeauna, legături de afinitate și continuitate. Aceasta nu e o aserțiune gratuită Istoria noastră e o pildă elocventă.

De Românii din Ardeal și părțile ungurene ca și pe ceilalți i-au unit năzuințe aceleași peste tot și chiar diferențele ne-au unit. Legăturile de unitate și de continuitate culturală au fost aproape sistematic întreținute și desfășurate. De aceea, nu odată, conștiința națională pleacă și din Ardeal, nu numai din Principate.

Sunt îndeobște cunoscute acele descălicări culturale³⁾ și politice, peste munți, spre Principate și apoi spre Bucovina, Crișana și Banat. Cunoaștem printre atâția descălicători de aceștia pe: *Gh. Lazăr* și *Gh. Asachi*; după ei profesori și cântăreți ardeleni ca *Miron Pompiliu*, *Coșbuc* și *Goga*; *Aruna Pumnul* pentru Bucovina, *Țichindeal* pentru Banat, *Ion Maiorescu* pentru țara banilor de Oltenia, *Samuil Vulcan* pentru Crișana, — toți ca la o a doua descălicătoare, au venit și au purces din Ardeal și odată cu ei și ideea de conștiință și de desrobire.

Dar în aceaș vreme se lasă și acasă, în provinciile supuse, în atâtea metereze de glorie, oameni care să nu uite datina și să fie, alături de preoții de mir, mai aproape de popor. De aceea *Andrei Mureșianu* la Brașov, *Gh. Barițiu* la Cluj, *Șaguna* la Sibiu, *Alexandru Roman* și *Iosif Vulcan* la Oradea, *Vincentiu Babeș* și alții au rămas, toți, de strajă și să mai mântue ce mai putea mântui. Aceștia au unit mințile, au încălzit inimi și devotați unor năzuințe până la care nu s'au putut înălța cu înfăptuire întreagă, au lăsat locul altora ca, mai cu ușurință, pe urma lor să se poate ridica.

Ca în Franța, unde idel de regenate, oricare ar fi ele, au pornit dinspre Sud, din *Provența* mai ferită de invazii, sau chiar ca în micile stătuțe italiene, — *Cetățile Dogilor*, în evul mediu, — la noi, în Ardeal, în alte condiții politice și mai târzie vreme, sau făurit aspirații care s'au întregit cu cele permanente ale neamului.

Eforturile, strădaniile, vânjolirile și luptele de dârjenie națională dela invaziuni și până la Unire au urmat de aproape

³⁾ Victor Cordoș: Un cenaclu de cultură română în Ardeal înainte de Dualism, „Familia”, seria III, nr. 3, pag. 91—95.

stratagema de luptă pasivă și activă după un plan care avea la bază descentralizarea. Îsbânda finală a acestei lupte pasive și active a făcut posibilă acea restitutio în integrum a României. Desigur că această descentralizare era impusă și de natura împrejurărilor, — nu era o descentralizare liberă în toate manifestările ei și nici pe departe nu este în accepțiunea pe care o concepem astăzi și numai în care poate să dea rezultate utile neamului și culturii, în speșă. Câteodată însemna și provoca chiar o risipire și pulverizare de energii care numai unei rupturi tendințioase și unor desbinări politice, — operă străină de noi, — se datorește. *Tantae molis erat romanam condere gentem!*

În astfel de condiții a rezistat și s'a clădit pedestalul României-Mari, în luptă cu un vrăjmaș a cărui trufie nu a cunoscut, totuși, preceptele recerute de acel: «fair play» nici măcar în politica culturală. Ceeace nu e deloc onorabil și cavaleresc pentru niciun popor civilizat.

(Va urma)

VICTOR CORDOȘ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ADEVĂRUL

Adevărul se manifestă dela sine.

Spinoza.

Este lucru firesc, ca în fața marelui necunoscut ce-l înconjoară, omul să-și pună anumite întrebări și să emită, în raport cu ele, diferite răspunsuri, dacă le cercetăm, constatăm că unele neagă posibilitatea inteligenței de a cunoaște vreodată absolutul, altele stabilesc o limită între ce e cunoscut și între ce rămâne „ignobilus“, iar altele clădesc din fragmentele inteligenței abstracte sisteme șubrede, sisteme filozofice, pe cari Taine le-a numit „o mare dramă a inteligenței omenești“. Pentru că el a observat — ca mulți alții, — că fiecare sistem dezice sau contrazice pe cel ce l-a precedat. Și de fapt, „evoluția științelor nu este decât un lung țesut de credulițăți“ (Ch. Richet), enigmele lumii, rămânând tot nerezolvate.

Cauza acestei fatale slăbiciuni, trebuie căutată în faptul, că în studierea științelor, oamenii n'au posedat spiritul științific necesar în asemenea scrutări. Căci nu

se poate cunoaște psihicul prin fizic nici nu poate fi dedusă materia din ceea ce e imaterial, așa cum s'a încercat.

Omul, când caută să explice lumea, care e în afară de el, atribuie implicit acestei lumi, structura pe care o are lumea inteligibilă a ideilor. Ori, nimic mai eronat decât acesta. Fiindcă lumea materială, pe care vulgul sau simțul comun o socotește ca o realitate, ce stă afară de noi, ca o putere de multe ori adversă nouă, este în fapt o procedare din înăuntru în afară, o plasmuire a noastră, purceasă din materialul ce se află în noi. Ori, în acest caz, se 'nțelege, că nu putem identifica simțirea noastră cu realitatea din afară, atât de relativă.

Și dacă e așa — și cine poate dovedi că nu e? — atunci, natural, refugiul Adevărului, — pe care voim a-l scurta, — nu poate să fie decât în lumea cugetării, în lumea ideilor, care singura ancorează pe om de o realitate permanent adevărată, care stă la antipodul lumii simțurilor, — lumea nestatorniciei și a contrastelor ¹⁾.

De aceea, — în scrutarea Adevărului, — vom porni spre zona spirituală, unde ideea despre lucru, care singura este realitatea, rămâne permanent și etern aceeași.

Dar înainte de a porni, să ne lămurim înțelesul subiectului.

S'a afirmat, că Adevărul este concordanța dintre idei și realitate, ceea ce nu se poate admite, întrucât de o concordanță, între idee și lumea simțurilor, nu poate fi vorba ²⁾.

S'a mai afirmat că Adevărul este armonia între pre-simțire și între simțire, adică armonia între ideea unui fenomen și fenomenul însuși, ceea ce, iarăși, nu se poate admite, fiindcă între idee și fenomen nu există un raport absolut echivalent ³⁾.

Noi numim Adevăr principiul, care rămâne întocmai pururea; esența supremă solicitată de sufletul omenesc.

De aceea, Adevărul nu se stabilește prin raționamente comparative, ci se întrevește prin intuiții directe,

¹⁾ Gr. Tăușan: *Orientări filozofice* pag. 54—59.

²⁾ *Enciclopedia Română* Minerva pag. 22.

³⁾ S. Tomici: *Calea la Adevăr*, pag. 17.

priu extaz spiritual. Aceste intuiții îi le procură inteligența. Ea este mijlocul, care promovează extazul.

Numai știința și neprihănirea conduc omul la Adevăr. Pentru că numai ele îți dau tăria, de a străbate prin lumina ce înconjoară Adevărul, ca o aureolă. De aceea, cine nu este dotat îndeajuns cu ele, nu va percepe Adevărul niciodată. Pentru aceasta, Adevărul nu poate fi perceptut de oricine.

Conchidem, că pentru a putea întrevedea Adevărul este necesar un anumit climat, de înaltă ținută spirituală. La asemenea climat se ajunge prin contemplație și cugetare, cari produc o lume superioară celei materiale, creind forme permanente și eterne de existență, înafară de orice schimbare și minciună. Acesta este mediul prielnic inițierii sufletelor în pătrunderea Adevărului.

Acest fapt a fost constatat de mulți și de mult timp. Cei vechi l-au exprimat prin axioma: *Ad veritatem per scientiam*.

Și, într'adevăr, cine nu știe, că sufletul omului, cu cât va acumula mai multă știință, cu atât va poseda mai întărite puteri, cu ajutorul cărora, se poate ridica spre înălțimile spirituale. Când un suflet oarecare a atins un anumit grad de dezvoltare, viața spirituală se desprinde, prin unele din laturile ei esențiale, de sub teroarea firei biologice. Această viață, — prin valorile spirituale, — tinde a-și crea o anatomie. Incepe să trăiască pentru sine, creindu-și domenii și scopuri proprii, pe care tințește a le atinge. Omul simte, în acest moment că o rază licărește în sine și o altă lume apare. Incepe ce nu a fost. Se face ce nu era. Un vâl se dă de o parte și o aureolă să rărește. Este aureola Adevărului. Ferice de cine a ajuns în această ipostază, căci acestuia Adevărul i se manifestă dela sine. Pătrunde taina existenței și-i înțelege rostul. Află că prin înțelepciune s'a întemeiat pământul, prin pricepere s'au întărit cerurile și prin știință s'au deschis Adâncurile. (Prov. 3 u. 19—20).

Firește, rari sunt acei oameni, cari să ajungă în această ipostasă. Căci la climatul de înaltă ținută spirituală, nu așa de ușor se ajunge. Nu este mai puțin adevărat însă, că fiecare om, — într'o măsură mai mare sau mai mică, — este în putința de a se apropia de

Adevăr. Fiindcă toate învățămintele serioase, nu sunt decât niște fațete ale marelui briliant: Adevărul. Deoarece toate sunt manifestațiuni ale duhului omenesc, care solicită Adevărul.

Dar norma cea mai sigură spre a duce sufletul la Adevăr ne-o dă: cugetarea și contemplația. De aceea se cere fiecărui individ să iasă din sfera preocupărilor instructive, *homo oeconomicus* și să pătrundă în lumea ideilor și a balsamului sufletesc, alui *homo sapiens*.

Desigur, este prea mult a se cere această conduită astăzi, când oamenii au făcut din mijloacele de trai scop, iar din valorile spirituale mijloc, — a servit acestui scop. Dar trebie să se știe, că aceasta constituie o pângărire a științei, a cărei menire este a devenii prin aplicațiile sale multiple un instrument garantat pentru fericirea omenirii, oferindu-i multe înlesniri și mai ales înălțări în ordinea morală.

Și a vegeta omenirea în această stare quasinebunească, însemnează a dispărea „în neantul recelui absolut”. De aceea se impune o reformare, care să pornească dela eu. Eul va trebui cultivat, căci eul fără pricipere promovează haosul, care înconjoară orice ființă omenească. Eul va trebui întărit în procesul de făurire a perfecționării omului și va fi necesar ca individual să-și întrebuințeze toată concentrarea și ardoarea sa, în această acțiune, căci ea va înlesni calea spre Adevăr. Va da tăria de a stabili un echilibru necesar în toate gândurile, emoțiile și acțiunile omului. Va procura — prin acest echilibru — liniștea vieții, fără de care viața n'are înțeles a fi trăită, deoarece devine insuportabilă.

De fapt la urma urmei, rostul Adevărului, postulatul pretutindeni și întotdeauna de geniul omenesc, este de a da liniștea vieții. Care liniște apare ca o consecință a cunoașterii scrisului existenței, vieții și individului, pe care o dă Adevărul.

Cunoștința Adevărului îmbracă fondul existenței cu o haină idealizătoare, peste el lumina liniștei și mireasma râvnei de a fi trăită. Aceasta cunoștință este astfel un remediu contra durerii ce o cauzează viața și un refugiu protector contra sentimentelor obscure ce adesea

năpădesc omul. Prin aceasta Adevărul apare ca un promotor al vieții.

Dacă cunoștința Adevărului are însemnătate așa de învederată, în mod firesc, ea se impune ca o mare necesitate pentru fiecare individ. De aceea individul care vrea să devină conștient de sine și de existența sa să lucreze în viață în raport cu sensul existenței sale, spre a-și îndeplini astfel înalta sa misiune pe pământ, să pornească spre cunoașterea Adevărului.

Poate se va obiecta: „si vis me flere, primum ipse tibi” — (dacă vrei să plângi, să plângi tu primul). Iubite lector te asigur că eu am plâns!

DUMITRU PRADA

inv.

N. Vaschide: precursorul psihologiei și pedagogiei experimentale din România

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am amintit ori de câte ori s'a ivit ocazia, defectuositatea învățământului nostru, care caută să informeze pe orice tânăr, în școală, despre tot ce au făcut diferite personalități, mai mici s'au mai mari, din diferite domenii, iar în ceea ce privește relațiile și inițiatorii români sunt lăsați uitării. Nici nu sunt amintiți cel puțin ca titlu de curiozitate.

Iată una din aceste anomalii. Nu ne cunoaștem istoria învățământului nostru și nici pe cel ce au muncit, pe teren teoretic sau practic, pentru a avea un învățământ așa cum îl avem azi. Ne subestimăm și în schimb ne batem capul cu atâtea ruginituri exotice, numai pentru simplul motiv că nu sunt de la noi și că sunt de oriunde, de alurea.

Căți dintre educatorii noștri de orice grad știu cu precizie cine a fost, care sunt meritele psiho-pedagogice ale uitatului și necunoscutului N. Vaschide: precursorul psihologiei și pedagogiei experimentale din România! Pușini știu și nici acela nu s'au străduit să-l impună și să-l facă știut tuturor acelor care ar trebui să-l cunoască.

S'au împlinit în toamna aceasta, la 13 Oct., trei decenii de la moartea acestui suflet ales. Nimeni nu s'a sesizat de acest eveniment și pe bună dreptate! Vaschide n'a făcut politică, n'a

fost ministru și nici fraude nu s'a indelețnicit să comita, n'a fost cel puțin deputat sau, oricât, primar... la Mizil. Orice s'ar spune, tristă soartă are omul de știință în epoca noastră... Mai ales când îl mai caracterizează și modestia.

Revolta aceasta, legitimă, mă determină să însăilez aceste modeste însemnări, cari, știu, sunt incomplete și insuficiente, precum și lipite de aureola ce-ar fi trebuit să nimbeze rândurile menite să evoce figura și activitatea unui suflet atât de ales și de strălucit, cum a fost N. Vaschide.

S'a născut la 6 Decembrie 1847 în Buzău. După ce-a terminat școala primară, a urmat la gimnaziul din Buzău: Al Hașdeu, azi liceul Bogdan Petricicu-Hașdeu.

Fiind un elev sânguincios și dotat, a atras atenția profesorilor săi și dintre ei s'a găsit unul, Basil Iorgulescu, directorul gimnaziului, care l-a dus bursier la liceul Sf. Sava — Buc. unde a avut ca profesor și pe T. Maiorescu, luându-și licența în 1894. În acest an a ținut la acea facultate câteva conferințe renumitul reprezentant al psihologiei experimentale, A. Binet, chemat fiind de ministerul instrucțiunii publice de atunci, Tache Ionescu, colegul său de altădată de la liceul Louis le Grand din Paris.

Conferințele lui A. Binet au atras pe mulți studenți, care urmau filozofia și printre aceștia se afla și N. Vaschide, un suflet entuziast și plin de dragoste pentru știință. Plăcându-i mult conferințele, le-a rezumat în ziarele din capitală, luând cunoștință de asta și A. Binet. Surprins fiind de comentariile strălucite ce însoțeau conferințele sale, Binet s'a interesat de Vaschide, l-a cunoscut și prețuindu-l energia și puterea de pătrundere, l-a sfătuit să vină la Paris să-și continue studiile de filozofie. Aci a audiat pe renumiții prof. Th. Ribot, Piere Janet, Charcot și pe Binet.

Puterea sa de muncă și inteligența-i subtilă l-au impus dela început, așa că în scurt timp a ajuns colaboratorul prețios al lui Binet. A fost conferențiar la Sorbona și s'a dedicat cercetărilor de psihologie experimentală, stabilind legăturile fiziologiei cu cele ale efortului psihic. Toate aceste cercetări și rezultate științifice au apărut în „L' Année Psihologiqe“.

Prima sa lucrare în acest domeniu, apărută în vol. III al acestui periodic este: „Influența muncii intelectuale asupra presiunii sângelui“. Este socotit printre primii care a aplicat experimentările psiho-fiziologice asupra maselor de școlari.

Consecințele cercetărilor psiho-fiziologice întreprinse de Binet și N. Vaschide s'au văzut imediat, căci au început să se dea o nouă interpretare fenomenelor sufletești, alta decât aceea a concepției intelectualiste și ajungându-se deasemenea la noi directive în educație. Acum ființa omenească era privită și cercetată în întregime, corp și suflet, toate normele științei bazându-se pe corelația strânsă dintre activitatea psihică și dotația și forța fizică. Experiențele lui Vaschide, spre a demonstra acest fapt, s'au extins în mai multe școli din Paris. Lui se datorește iarăși activitatea câtorva instrumente de psihologie experimentală.

Prin experimentările sale caută să stabilească puterea musculară, statura, perimetrul toracic, etc., cum să fie cercetați cu diferite teste copiii, spre a li se determina capacitatea vitală. Toate acestea nu sunt altceva decât chestiuni de psiho-fiziologie și pedagogie experimentală.

N. Vaschide a avut la Sorbona o activitate multiplă, atât pe lângă A. Binet, cât și pe lângă alții care-l apreciau capacitatea, puterea de muncă și spiritul de inventivitate. Printre alții și cu Dr. Tonlaue, cu care a scos lucrarea: „*Technica experimentală*“, ale cărei precizări au cunoscut o circulație de invidiat, prin mai multe țări. Franța nu s'a sfiit să-l trimită ca reprezentant oficial al Academiei de Științe din Paris, la diferite congrese mondiale.

Activitatea lui s'a îndreptat și în alte domenii, în strânsă legătură însă cu preocupările sale centrale. Astfel, a publicat lucrări ca: „*Psihologia delirului*“, „*Halucinații telepatice*“, „*Visul profetic în antichitate*“, „*Psihologia visului*“, „*Psihologia monștrilor umani*“, „*Technica psihologiei experimentale*“, „*Metodele psihologiei experimentale*“, „*Psihologia mâinii, Tratat de analiza mentală*“, „*Patologia atenției*“ și altele în colaborare cu alții: Meunier, Vulpas, etc. toate în franțuzește.

În românește a publicat studiul: „*Pedagogia experimentală*“, precum și „*Raportul dintre senzație și recitație*“, în „*Noua Revistă Română*“.

A fost redactor prim la revista lui A. D. Holban, „*Revista Idealistă*“, unde prin altele a publicat și „*Psihologia individualistă*“.

Păcat însă că moartea l-a surprins în plină activitate și la vârstă foarte tânără. La 13 Oct. 1907, numai în vârstă de 33 ani, N. Vaschide ne-a părăsit trupește pentru totdeauna. A fost îngropat în cimiterul Montparnasse. Astfel în mod brutal se întrerupe o viață și o operă în plină desfășurare, care era dintre cel mai interesante și mai promițătoare.

Viața și opera lui N. Vaschide trebuiesc cunoscute, aprofundate de toți educatorii, căci pe lângă multe învățăminte, se resfrânge din ele un suflu de entuziasm și o putere de muncă cum rar se întâlnește.

Cine și-ar fi putut inchipui că N. Vaschide ar fi putut scrie și cere pela 1900 acest lucru: „Toate școalele normale să aibă corpul lor bine organizat pentru cercetări în domeniul *pedagogiei experimentale*, așa că până și cel mai umil dintre învățători să fie instruit pentru a observa, experimenta și în același timp pentru a-și da seama de numeroasele erori în chip experimental“ (Noua Revistă Română).

Și totuși a zis atât de anticipat, așa de bine inspirat. E păcat că nu s'a învrednicit nimeni să traducă operele sale, spre a fi răspândite printre educatori, în locul maculaturei inutile impusă de sus.

E timpul să ne aducem aminte de astfel de comori, să ne cunoaștem mai ales creațiile și posibilitățile și să le stimăm mai mult decât ne știm pleca în fața atâtor nimicuri create de iluștri necunoscuți de aiurea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **FLORIAN STĂNICĂ**

Noi și revizionismul

Un recent discurs al Ducei Mussolini a provocat noul și vii comentări atât în presa mondială, cât și în cercurile diplomatice. Și nu e pentru prima dată când premierul italian seamănă indignare printre popoarele care cu adevărat se pot numi pacifice. Domnia sa a căutat, oridecâteori a avut de vorbit în ocazii rare, să ducă vorba fie în treacăt, fie cu amănunte altădată, de unele revizuiuri asupra unor puncte stabilite prin tratatele dela Versailles și Trianon.

Altădată vorbea Ducele de nedreptățile făcute — tot prin aceste tratate — „marei mutilate“ de după războiu.

Și nu mai departe decât în anul trecut, în urma unui celebru discurs difuzat de toate posturile de emisiune Italiană, în care dădea Ungariei apa la moară făcând-o să spere într'o neîntârziată reîntregire, Românimea ardeleană adunată la Oradea a protestat împotriva oricărei încercări de revizionism. A fost de față tot poporul românesc care altădată suferise robia milenară

a poporului maghiar, adus aci de mânia și revolta ce-l clocotea în sânge. Insuși distinsul nostru cărturar N. Iorga a înaintat Ducelui un memoriu însoțit de documente, pline de cel mai pur adevăr.

Cu toate acestea însă, și cu toate strigătele dârze ale Ardelenilor „*Nici-o brazdă*”, se pare că am rămas tot neînțeleși, de vreme ce asistăm la repetarea aceleiași arii false, cântată pe o sărmană și banală placă.

Să creadă cineva că adevărații stăpânitori ai Ardealului ar fi Ungurii, este o aberație. Ne conving însăși cărțile și revistele ungurești din țară.

„*Ez-az-igazsdg*” adică „*Acesta este adevărul*” se intitulează o broșură de 30 pagini tipărită la Satu-Mare și semnată F. Cs.

Autorul, dă la iveală adevărul istoric sprijinit pe lucrări maghiare, asupra originii Românilor și dreptul lor pe pământul vechi Dacie. Concluzia este logică. Nu poate fi vorba în niciun caz de revizuire. „*Niciodată. Acesta e adevărul*” răspundem și noi împreună cu autorul ungar.

Ni se pare cel puțin ciudată atitudinea de impertinență revizionistă a barbarilor proaspăt sosiți de pe întinderile fără limite ale Asiei, care-și întemeiază pretențiile pe un furt istoric. Chiar locul pe care-l mai ocupă pe hartă, este o bucată smulsă din vechiul imperiu roman. Năvălirile hoardelor arpadiene în pusta dintre Dunăre și Tisa, cunoscută pe atunci sub numele de „*pasaua romanorum*” — pășunea romană — e datată de eruditul istoric Xenopol cu anul 898.

Istoria Ardealului se împletește de-a-lungul veacurilor cu suferința. Îndepărtatele începuturi ale acestei provincii sunt prea scufundate în umbră, ca să putem infiripa exact situația politică și socială a acestei așezări Trans-Carpatine. Se cunosc cei mai vechi locuitori pe care ni-i arată istoria, precum și stăpânirea Daco-Romană. Se știe apoi din izvoarele istoriei naționale cât și din hrisoare străine, că după așezarea urmașilor lui Arpad în pusta Panonică, au început lupte crâncene între voievozii români și regii maghiari. De aci înainte, ciocnirile se țin lanț. Rând pe rând, Ungurii cuceresc voevodat după voevodat, cele mai multe fără vărsări de sânge. (Ex. Voievodatele de pe valea Șomeșului).

Drepturile acordate la început Românilor, trec în legendă și din oameni liberi, devin sclavi. Răscoalele de mânia sunt înăbușite în sânge.

Dar Ideea și mai ales conștiința națională are caracter exploziv: cu cât este mai apăsător, cu atât crește mai furios. Deaceia războaiele izbucnesc de-a-lungul veacurilor ca un semn de neînfrântă cerbicie. E de ajuns să amintim răscoala lui George Doja — 1514 — și cumplitul lui sfârșit, ca să ne dăm seama de situația Românilor din veacul XV și următor.

Contribuția Ardealului în istorie s'a produs în sensul aspirațiilor naționale și sociale. Soarta grea a Românilor de neîntreruptă suferință din partea asupritorilor nesățioși, a determinat acele crâncene mișcări care au ridicat din mijlocul poporului, figuri legendare ca aceea a lui Horea, Cloșca și Crișan, Avram Iancu etc.

Eroul frânt la Alba-Iulia — cel dintâi căpitan al Moșilor, — Nicolae Ursu numit Horea, din Albac, a plătit cu chinurile lui de martir, cu însuși sângele lui, îndrăzneala cea mare de a fi dorit cândva libertatea sa și a poporului său obidit. Români nevoiași de pretutindeni au fost aduși cu forța pentru a privi cutremurați de groază, spectacolul morții.

Câtă grozăvie, câtă lipsă de cele mai simple simțiminte omenesci! Desnădejdea Românilor strânsi la locul de supliciu, s'a topit în râuri de lacrimi. Cei doi însă, Horea și Cloșca, mureau fără a scoate vreun gemăt, pe roata ucigătoare.

Figurile de vifor a celor doi martirizați pe roată, care străluciseră o clipă, s'au topit în vesnicie. Din gertfa lor s'a regenerat însă sufletul mulțimii îndoliate; iar speranțele și dorul de răzbunare, au prins rădăcini tot mai adânci. — Pilda moșilor va rămâne veșnic în mintea tuturor, ca un punct de foc.

Jertfa martirilor ardeleni n'a însemnat decât o victorie a cerbiciei și a revoltei adânci, de a sfărâma lanțurile robiei. Distolul Iancului, acel mândru Crai al Munților, n'a întârziat a se slobozi în tăcerea prevestitoare de furtună a codrilor, ce de mult nu mai erau ai fraților săi de suferință.

Și ne întrebăm: din vijelia răzbunătoare de altădată ce-a mai rămas astăzi? Sufletul mândriei noastre de ieri își trăește desnădejdea în mizeria gălăgioasă a prezentului. Fluierul lui Iancu își cântă risipirea. Jalea lui se scurge din ce mai deasă printre piscurile înegurate ale munților. E, se pare, singura zestre a trecutului care mai hălăduște prin aceste văi.

Dar soarta Românilor obidiți de dincolo de munți, devine tot mai aspră. Dualismul — 1867 — aduce pe Români sub directă stăpânire a Ungurilor; iar opera de maghiarizare începe

și mai pe față. Ca și când nu ar fi fost de-ajuns ceea ce realizaseră prin unirea cu biserica Apusului (1701). S'au schimbat numele de localități românești, iar cântecele noastre naționale, obiceiurile, culorile steagului, au fost batjocorite și oprite.

Mai târziu — 1892 — Ion Rațiu a înaintat un memorandum împăratului dela Viena, prin care descria soarta grea a Românilor. Rezultatul îl cunoaștem toți. Firea barbară și setoasă de sânge a asupritorilor asiatici, nu a riscat niciun mijloc de tortură pentru a scoate de pe spinarea țaranului obidit și ceea ce nu poate da. Ne-o arată clar cântecele de jale și cuvintele ca acestea: „*Trăim ca vitele și gemem ca porumbii*“.

Un singur moment de lumină în tot acest de întunec și o singură piatră de temelie: Intrarea lui Mihai Viteazul și mitropolia întemeliată la Alba Iulia. Și iarăși căderea în besna mizeriei și a chinului.

Dar ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit pentru o clipă, s'a văzut realizat cu jertfe neînchipuite prin marele război mondial și național. Și când pentru împlinirea mărețului vis a luptat și au suferit atâtea generații, s'au stins milioane de vieți, s'o mai luăm cu istoria dela capăt?

Când de veacuri se caută, se arată și se documentează cari sunt de drept adevărații stăpânitori ai Ardealului, mai există minți cari se mai pună la îndoială adevărul?

Dar toate acestea sunt lucruri știute cu certitudine de o lume întreagă și cei cari mai stăruie pentru revizuire nu știu ce vor.

Că nu se simte bine „marea mutilată“ fără Ardeal, de nețăgăduit. Dar cea mai are de zis când nici ceea ce are nu e al său? Să fi rămas în șesurile asiatice unde avea destule întinderi pentru a-și alerga caii și a-și liniști firea, prin definiție războinică.

Sufletele morților ardeleni se vor înflora de indignare de acolo din sferele unde sălășluiesc și ne vor blestema pentru indolența ce, din nefericire ne-ar cuprinde cândva. Vii fiind, cu siguranță că ar mai suferi o a doua moarte pe roată, dar n'ar permite asemenea discuții.

Ne va blestema deasemenea cenușa lui Iancu cel neînțeles de asupritori, care de abia și-o fi găsit odihna acolo sub gorunul urlaș al lui Horea, din satul Tebea.

Iar străjerul măreț și plin de bărbăție, care pe o noapte întunecată a auzit jurământul celor trei căpitani ce se legau pe

moarte de a mântui neamul de robie, va troșni din rădăcini și va prăvăli peste noi, uragane și vijelii.

Să ne deschidem urechile!... Umbra morților ne cheamă. Să le ascultăm îndemnul. Numai atunci vor putea dormi liniștiți, mândri că jertfa lor sublimă nu a rămas zadarnică.

Iar vecinilor dela Tisa să le strigăm cuvinte rupte din inimile noastre:

„Din Daco-Romana moșie

„Nu vrem nicio palmă să dăm...!

GH. LUȚĂ-DRĂNICEANU

Poezia populară izvor de viață și energie.

Printre problemele cari preocupă pe cei cari sunt chemați să conducă destinele acestui neam, este și problema culturală. Coeziunea sinceră dintre aceste probleme ar avea menirea de a ridica țara noastră la nivelul țărilor, — unde printr'o cultură sănătoasă, — cultură care își are rădăcinile adânc înfipte în aspirațiunile poporului — s'a ajuns la acea dezvoltare superioară în majoritatea punctelor de vedere, în cât se poate spune că destinele de interes general universal sunt în mâna acestor popoare. — Ar fi de dorit ca aceasta stare de lucru să servească de exemplu pentru multe popoare, dar mai ales poporului românesc, unde s'a dovedit în nenumărate rânduri că există material eficace, pentru a se ajunge la situația țărilor, la cari mă refeream mai sus și asta printr'o sistematică exploatare a eului adânc al neamului românesc.

Încă la începutul secolului trecut, cele dintâi manifestări puternice în literatura noastră, au fost a acelor scriitori cari au plecat urechia la glasul poporului, neprețuit și nebagat în seamă până atunci. Alecsandri, Ruso, Negruzzi dar mai ales Alecsandri — încep să caute în munții și văile Patriei, cântecele neamului, aceste răsunete ale pușinelor bucurii și ale nesfârșitelor dureri ale trecutului. — Necăjiți noștri străbuni au suferit, au luptat și au murit. Iar cântecele bătrânești și doinele s'au ridicat din inimile lor ca flori pe morminte. — E de notat că cele dintâi frumseți poetice a-le literaturii noastre culte, Doinele,

și Lăcrămioarele lui Alecsandri sunt vădite ecouri ale poeziei populare. Alecsandri a înțeles și valorificat cel dinăți frumusețile literaturii noastre populare.

În ce privește doina, în plângerea căreia plutesc negurile veacurilor, răsunetul ei e în inimile tuturor celor care se pot întoarce îndărăt în ținuturile jalnicului odinioară. — Din vișorul trecutului au plutit, îngânându-se până la noi și cântecele bătrânești -- păsări albastre ale fanteziei. Unele din aceste balade au o însemnată putere de expresie, cum este de pildă, Cântecul corbi despre care vorbea în cuvinte atât de alese și frumoase neuitatul nostru Delavrancea. — Tot între comorile literaturii noastre populare este una care se ridică, prin arta și prin sensibilitatea ei, atât de înalte și de pătrunzătoare, așa de sus, încât cu drept cuvânt ne îndrituește să ne punem întrebarea dacă i se poate găsi pereche în alte literaturi populare, ori chiar în literatura cultă. În infinitele-i variații este realizat un poem așa de armonic și de artistic, încât poate niciodată nu va putea fi egalat. E vorba de acea minunată baladă lirică cea capodoperă a poeziei noastre populare: Miorița.

În toată structura ei, această baladă care poate sta alături de cele mai reușite opere ale poeziei universale este pilnă de o înaltă simțire pentru natura eternă și pentru tot atât de eterna durere umană, încât se poate socoti cu drept cuvânt, cea mai perfectă manifestare a geniului poetic a neamului nostru. — Probabil frumusețea Mioriței să fi îndemnat pe marele poet Alecsandri să-și caute întăile izvoare de inspirație în poezia poporului. Și el și puținii scriitori artiști ai acelei generații, Negruzzi, Ruso, Kogălniceanu, au înțeles, încă de acum un veac, că literatura noastră trebuie să-și găsească pivotul și temelia firească în viața și manifestările poporului. De drumul acestei tradiții îl găsim și pe Eminescu. Artă lui așa de sensibilă are rădăcini adânci chiar și în sufletul simplilor rapsozi populari. Din popor iese inimitabilul Creangă, vioiu, spiritual, sceptic, zâmbind în suferință. Simplu în aparență și totuși complex, ca poporul. Mulți, din lipsă de spirit critic au clasat pe Creangă drept un biet scriitor popular, neînțelegând că au de aface cu cea mai mălăstră și artistică manifestare a poporului în literatura cultă. Cu toate că între Ion Neculce și Creangă e un interval de aproape două veacuri și la unul și la altul se simte însă sufletul cel veșnic a neamului. La amândoi se găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Și unul și altul au în-

florit pe aceste plaiuri și au scos la lumină vechile comori, cari puteau fi umbrite de negura vremurilor.

Prin intermediul lui Vasile Alecsandri, poezia populară a avut putința de a se impune în fața străinătății. În prefața volumului: „Poezii Populare ale Românilor“ Bolintineanu spune că poeziile acestea le socotește de atâta preț, încât nu le-ar da nici pe toate domeniile țării, care pe atunci erau multe și vaste. Efectul acestor publicații însă în străinătate a fost deadreptul suprinzător.

Ca să vedem cum a fost primită poezia populară românească în streinătate să dăm cuvântul publicistului H. Desprez, care la 1 Ian. 1848 scrie în „Revue des deux mondes“, într'un articol despre Moldo-Valahia și mișcarea românească: „Les Moldaves ont eu quelque poètes lyriques parmi lesquels nous nommerons Sion et Alecsandri qui font revivre les poésies populaires avec un rare bonheur et un grande originalité“.

Efectul general s'a produs însă după volumul „Ballades“, tradus de poet și înzestrat cu o caldă introducere de A. Ubicini. Cu acest volum poezia noastră nu s'a introdus numai în literatura universală ci și în știința folklorului. Traducerea germană a întărit bine primele impresii, ale celei franceze.

„Oh, cântece populare! — zicea cândva un mare poet a Poloniei, — voi sicriu sfânt al credinței, care legați vremurile vechi cu cele nouă, în voi își pune un neam trofeele eroilor, nădejdea cugetării și floarea simțirii!“

În durerile și furtunile negurosului nostru trecut, doina și cântecul bătrânesc au fost adevărate izvoare de viață și energie. Când suferind acest popor a cântat, el dădea dovadă cu multă prisosință că trăește având încredere în isbândă. Dela aceste fermecate izvoare de apă vie trebuie să se adape toți cei care sunt chemați să cânte virtuțile neamului, dacă se simt fil a-i acestui popor și a-i acestui pământ.

T. LUPȘA

PATOLOGICUL

în literatura română contemporană.

Există o nevroză în literatura română modernă. Și s'a născut din interpretarea largă a tezei „artă pentru artă”. Scriitorii noi, (?) cari, fie că sunt păscuți de un interes (politic s'au câștig) și atunci sunt excroci, fie că o au boală (hereditate nevropatică) care le stigmatizează desechilibrul interior, au încălecat vitejește pe această formulare a rostului artei și sporesc scrisul cu obscenități și senzațional, iar limba cu care vorbiră cronicii, părându-li-se gângav glasul din legende, o împiestrițează cu vorbe de mprumut, ba creiază construcții de-un galimatias îngrozitor.

În tipografiile evreești, se plămădesc cărți, cari glorifică cele mai grave indecențe. E lucru — adevărat și trist de-odată, — că orientarea spirituală a neamului nostru a năcut pe mâini cu pistrui. O mulțime de foi imunde și cărți cu sute de pagini, servite masei cititoare sub nume de romane, scrise de împușeri obrasnici, cari cred că-s creiatori adevărați, falsifică spiritualitatea generației noi.

În lumea sufletească a tineretului de ambe sexe de astăzi, preponderează o stupidă preocupare pentru lectură ușoară, trivială și complet nudă, născută de excroci cari au furat nume voevodale și împrumutată copiilor români, sub masca trăirii și a deplinei sincerități.

Eul anarhic, chinuște astăzi ființa școlarului cuminț și ogoit de-acum 30—40 de ani. Erau pe-atunci tineri cari știau spune pasagii întregi din scriitorii străini, erau pe-atunci tineri cari ntrețineau conversații cu profesori distinși asupra unor teze, pe cari nici-un tânăr din cei de azi, nu le pricepe, erau preocupări serioase atunci, în școala românească și nu se pomenea de voievozi circumciși cari glorifică maidanul și bandiți dese-

chilibrați, strecurați pe sub bănci, pentru delectarea unor tineri cari nu ascultă prelegeri serioase. Alta era împărția sufletească a școlarului de-acum 30—40 de ani. Tineretul de-astăzi are un cerc restâns de preocupări limitate la lecția de-o zi, se spetește însă după sensațional, după „arta pură“, după cinema și pușlamalâc.

Precoci filozofi și băieți cu plete și lavalieră, cum erau pe vremuri în ultimile clase din liceul vechi, pe băncile școalei de astăzi nu mai întâlnim. (În schimb, asasini în liceu și universitate: Vasile Constantinescu și asasinii deputatului Eusebiu Popovici).

Nici-un principiu sever, nu se impune astăzi în conștiința tineretului.

Falsificarea lui este fructul fulgerat al literaturii care s'a născut în anarhie și sensualism. Și literatura română contemporană trece prin dăracul imberbilor piștruiți, uzurpatori de nume voevodale și prin gunoierul unor români simbriași ludei.

Introducerea patologicului în literatura română contemporană se datorește celor două cauze fundamentale: desechilibrul și excrocheria celor cari toarnă cerneala 'n călimări.

Sunt oameni perversi, obsedați de sensualitate cari 'n pagin tari, glorifică cele mai slobode extravagante în termeni plastici și triviali, oameni stigmatizați cu o dureroasă decreptitudine morală, scriitorii cu pene încropite în bale puchinoase, cari pun pe gânduri tineretul puber și răscolesc adâncuri de animal fără frâu. Lascivi și exhibiționiști, literatura lor, nu poate fi decât bolnavă și 'mpușită. Epicurienii incorigibili, vor semăna cultul plăcerilor tari și tânărul care nu și-a impus conștiinței un principiu sever de morală platonice, va fi un iremediabil energumen, porc din turma lui Epicur (Epicuri de grege porcum).

Mai sunt apoi oameni interesați, cari sănătoși fiind, totuși scriu în genul celor dintâi, din interes și excro-

cherie. Sunt excrocii noștri mascați de un pretins foc interior, falsificatorii tineretului care mai crede încă în feciorelnica lor sinceritate. Din interes politic (comuniștii), din pofta de câștig și din alte atâtea motive de parvenire, o mulțime de simbriași internaționali, încurajați de editorul evreu, scamatorul care trage 'n dos de sfori, tipăresc broșuri cu pretenții de o desăvârșită sinceritate. Vor fi libertini, cugetători liberi, aconfesionali, amoral, social-comuniști, internaționaliști, în răvașe tichite sub masca unor spovedanii plânse sub patrafir de duhovnic naiv. Și tineretul — apă soioasă și impură — va curge apoi în albiu grețos spre desuchiate crezuri și desânțate fapte. Anarhic și sensualizat, eul generației noi, se va simți încătușat într-o morală veche și va porni spre o nouă morală sexuală și în hora unor spetite experiențe.

Cu stăruința picăturii de apă care sfredelește stânca masivă de granit, indezirabilii noștri, pretinșii creiatori, chibzuesc lupta de dezagregare morală a neamului nostru.

Cu aceeași persistență și tenace chibzuință, gândul sănătos pornit spre redresare spirituală, trebuie să arboreze steagul unei literaturi noi, pornită pe făgașul tradiției noastre literare, o literatură pilduitoare, nu de disechilibrare și șarlatanism, cum au început să o îndrumeze mercenarii scrisului cocoșați în fruntea curenților noi, de avantgardă.

Purificarea scrisului românesc, arendat de simbriași iudeo-comuniști, este o injocțiune a vremii de azi. Vagoanele de maculatură insipidă, trebuie să trezească în conștiința noastră, ce pare adormită de glasul sirenelor evree, gândul cel bun de resurrecție și de xenofobie generală.

Scriitorul vremurilor noi, trebuie să aibe o picătură de profetism, în scrisul său menit redresării spirituale.

Formarea limbei române

– influențe străine

Limba română are incontestabil caracter latin, e ramură a limbei latine vulgare, crescută la răsărit. Ne întrebăm acum unde și cum a crescut ramura aceasta, cum și când s'a desprins de tulpină, precum și în ce fel de împrejurări s'a format?

Date precise asupra timpului exact și a locului unde s'a plămădit poporul român cu limba lui deosebită, n'avem. Faptul că limba română are 3 dialecte, ne îndreptățește să spunem că aceste dialecte nu pot fi, decât ramuri ale aceleiași tulpine. Ele au trebuit să fie odată, cel puțin câțva timp o singură limbă ce s'a dezvoltat la un popor compact, pe un teritoriu unitar, rupt mai târziu de năvălirea barbarilor pașnici, Slavi.

Leagănul limbei române confirmat de date istorice, e cuprins geograficește între: Marea-Neagră, Marea Adriatică, Munții-Carpați și Munții-Hemului.

Procesul de formare a limbei române, începe cu latinizarea teritoriului, care a început încă înainte de cucerirea politică. O mulțime de mici proprietari, din Imperiul-Roman, au emigrat pe teritoriul Iliriei, unde încep a împământenii limba și obiceiurile romane. Emigrarea e urmată de imediată cucerire politică, care se face în trei rânduri succesive. Astfel: la anul 118 a. Hr. e cucerit Iliricul, la 26 a. Hr. Moesia, la 106 d. Hr. Dacia. Cucerirea aduce cu sine latinizarea care, se face atât de complet, încât abia două cuvinte trace: „barză“ și „mazăre“ mai rămân ca mărturie străbună. Influența limbei autohtone illo-traco-getică vorbită de băștinașii Daciei, asupra limbei latine vulgare împământenite, e foarte redusă, aproape inexistentă. Acest fapt constatat se explică numai prin inferioritatea autohtonilor, în fața culturii superioare romane.

Mijloacele de românizare au fost multiple. În primul rând armata romană, element de ordine și civilizație, a transportat cultura, iar prin lucrările de organizare construite ca pentru vece și-a impus pecetea nobilei rase, din care era formată. Administrația e întreagă latină. Actele se redactau în limba latină vulgară care, se deosebea atât de latina clasică cât și de latina rustică. Procesul latinizării s'a făcut atât de repede încât, în secolul al III-lea, e încheiată complet. Dovadă este adevărul, că influența slavonă o avem numai în lexic și foarte puțin în

fonetică și sintaxă. Prin venirea Slavilor, masa compactă a populației ce vorbea limba latină vulgară a fost despărțită în trei mari dialecte, dintre cari sigur, cel mai mare e cel Daco-Roman.

Primii barbari ca : Goții, Vizigoții, Hunii și Avarii au trecut întocmai ca o furtună care n'a lăsat urme adânci în ogorul Daciei. În schimb, invazia Slavilor din secolul VI-lea a schimbat mult situația geografică a limbei noastre, izolând-o de celelalte surori ale ei. Încep imediat influențele străine.

Prima influență slavonă, e cea de contact, care a început odată cu așezarea Slavilor în Peninsula Balcanică și se explică prin ocupația și organizația lor, comună cu a noastră. Ambele popoare se ocupau cu agricultura și erau organizate în sate. Unde erau mai multe sate românești s'a grăbit procesul de românizare, iar unde se impunea numărul Slavilor, s'au slavizat. Această limpezire a durat până în secolul al IX-lea când a început influența slavonă culturală, mai ales prin biserică și administrație. Peste 150 de ani dela așezarea Slavilor în Peninsula Balcanică se stabilesc aici și Bulgarii cari sunt asimilați de cei dinți. Bulgarii încreștinați prin sabie de gloriosul lor rege Boris, traduc cărți sfinte în limba poporului care, astfel devine limbă canonică. Episcopii de rit răsăritean se înmulțesc și Românii aleargă la ei să le hirotonească preoți. La anul 1018, când cade Imperiul Bulgar, mulți dintre episcopi își găsesc adăpost în schiturile noastre de lemn, aducând în limba noastră religioasă o mulțime de termeni slavoni. Cultura acelor timpuri era numai cea bisericească.

Istoricul nostru Onciu spunea că Imperiul Româno-Bulgar a avut supremația de ambele maluri ale Danubiului. *Vlașca* pare a fi o rămășiță a voevodatului Cara-Vlașca. Organizația imperiului acesta era după asemănarea celui bizantin. Astfel noi am împrumutat cultura bizantină prin intermediul limbei slave. În afară de influența slavonă mai pronunțată, în limba noastră se mai simt și alte influențe venite deja : Bulgari, Sârbi, Unguri, Cumani, Turci și Ruși, bineînțeles într'o foarte mică măsură.

Aruncând o privire generală, asupra diferitelor influențe ce s'au exercitat în cursul veacurilor asupra limbei noastre, constatăm că ele prezintă o însemnătate mai pronunțată decât în ce-eace privește lexicul. Ea n'a atins deloc fonetica, iar morfologia în prea mică măsură. Ceeace dovedește destul de clar că, influența slavonă s'a exercitat într'un timp când legile fonetice

ale limbei române erau încheiate și deci limba formată. Ce e drept, avem multe cuvinte slavone, ele în au o întrebuințare mărginită la o parte a societății, sau la o regiune și nu se pot măcar nici compara ca însemnătate cu cele de origină latină care, au o valoare de circulație nemărginit de mare, ca unele ce se întrebuințează zilnic de nenumărate ori.

Influențe moderne ne-au venit din Apus, prin traduceri și sunt justificate, aduse odată cu noțiunea nouă pe care ne-o dădea cultura, pentru că în limba noastră n'aveam cuvinte corespunzătoare ideei. Barbarismele respinse de limba literară prin faptul că avem cuvinte corespunzătoare românești, sunt pe calea dispariției,

În orice caz, cuvintele latine cari întocmesc tezaurul lexical al limbei române constituiesc, după cum am văzut, partea cea mai însemnată a limbei noastre, prin răspândirea lor, pe tot întinsul țării și prin zilnica lor folosire.

PANTEA TOMA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POATE.....

Eu reprezint în mine o țarie.

Și-s ciob de oală spartă 'n veșnicie.

Am luat dela olar din olărie,

A smalțului albastră trăinicie.

Sânt ață ce desfiră-se 'n văzduhuri,

Și legănat pe valurile doinei,

Mă 'nchin la cele patruzeci de duhuri,

Când te gălesc în pravilele moinei.

Am îndrăgit de-o vreme 'ncoace norii,

Și ei la fel atât m'au îndrăgit,

Că chiamă-mă când 'nalță-se cocorii,

Să mă destrem cu ei în nesfârșit.

Și-s ispitiri în glasul din cărare,

Că duce m'aș ca să rămân plecat,

Dar nu mă 'ndur de plânsetul ei care,

M'a fost chemat să nu-i plec niciodat.

ION COSMA Miniș-Arad

SE STINGE-UN FOC

*Se stinge 'n câmp un foc de paie ude,
Iar flamura-i de fum împânze zarea...
In juru-i e pustiu; dar nu s'aude
Ce molcumă și 'nceată î-i cântarea.*

*Un gemăt sfârâit și palid iese,
Din inima-i străpunsă de sfârșire;
Și putred intunericul se țese
In noaptea ce coboară 'n stăpânire.*

*Un vânt aleanul și-l suspină,
In tânguiri de triste isvoniri,
Cu mii de tonuri albe ce se 'ngână
In negura spășitelor mocniri.*

*Rămas în câmp, adulecat de stele
Și de luceferii din cer adulecat,...
Asemenea rămâne-va cu ele
Și sufletul în noapte vre-odat...*

*S'o stinge 'ncet ca para lumânării
Suflarea mea, gonită de uitare;
N'or fi dureri adânci — și nici muștrări,
Nici cîn 's'aprindă mucu-ți... Lumânare.*

*Odată ce topi-se-ți-va ceara,
Și zarea ta 'mpâslită-o să rămâie...
La ce-ai căta să 'mprăștii tu ocară,
Prin trâmbițe de aur și miros de tămâie?*

*Plecătă-ți fie fruntea și molcumă cântarea...
Când stingerea s'o 'ntinde pe-a tale mădulare,
Tu nu simți apăsul, și nu uita că zarea
Ți-a fost de-apururi țință, — trudită mea suflare.*

Folklor Bihorean.

Când eram la mama fată,
Gura mânca plăcințele,
Și obrazu pudărele.
Iar dacă mă măritai,
Gura mănca tot cursuri,
Și obrazii pălmi și pumni.

La fântâna 'ntre râturi,
Pe badea îl prind friguri.
Mă-sa ține Vinerile,
Ca să-l lase frigurile.
Eu țin-u-i Vinerea-Mare,
Ca să-l scuture mai tare.

Mândră când te-i mărita,
Chiamă-mă la nunta ta.
Mă chiamă de chemător,
Că de june nu-s dator.
Mă chiamă de lăslăuș,
Că de june nu-s bistoș.

Răsări-o iedera,
Pe fereastră la mândra.
Dracu s'o răsară 'n ea,
Că n'o răsărit a mea.

Bade din Topa de sus,

Inima din mine-ai dus.
Bade din Topa de jos,
Inima din mine-ai scos.

Când eram de nu iubeam,
Mă culcam și odihneam.
Dar acum de când iubesc,
Mă culc și nu odihnesc.

Să ai bade patru boi,
Nu mă bat să viu la voi,
Să aibă altul num'o vacă,
Numai ochii lui să-mi placă.
Badea care mie mi-i drag,
N'are numai clop în cap,
Dar care mie mi-i urât,
Are casă și pământ.
Și căputurile de fag
Dar deaceea nu mi-i drag.

Busuioc roată 'n ocol,
Nu stă lumea 'ntr'un fecior.
Busuioc roată 'n uliță,
Nu stă lumea într'o nănuță.
Busuioc roată 'n fereastră,
Nu stă lumea într'o nevastă.

Cules de L. MUSTAȚĂ

CUGETĂRI

Culese de **AMOS S. GROZA**

Inv. în Vărzarii de sus.

Răsbunarea omului nobil este iertarea și uitarea.

(Schiller).

*

Nu te mânia pe lucruri, căci lor puțin le pasă.

(Marc Aurelian).

*

Știința este partea mai considerabilă a fericirii.

(Sofocle).

*

Ațiunea e fiica gândirii.

(Lamartine).

*

O oră pe zi, bine întrebuințată, ajunge ca să înveți orice știință.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Walter Scott).

*

Răutatea întunecă spiritul, precum norii lumina.

(V. Conta).

*

Nu poți cârmui o lume fără Dumnezeu. Poți numai s'o astâmperi cu tunul.

(Napoleon I.)

*

Copilul trebuie să știe, că mai curând i se vor ierta douăzeci de greșeli, decât o singură ascundere a adevărului.

(Rollin).

*

Omul inexact aduce turburare în ordinea și pacea tuturor.

(Daniel Maltus).

*

Este mai ușor să faci bine, decât rău.

(Budha).

*

Ascultă mult și nu vorbi decât la timp.

(Biais).

*

Fiecare e făuritorul norocului său.

(Sallustius).

CRONICĂ — RECENZII

SECRETUL ANEI FLORENTIN

roman de Ionel Teodoreanu

editura „Cartea Românească”, București.

D-l Teodoreanu a devenit, dela o vreme, unul dintre cei mai activi romancieri ai noștri! De vreo câțiva ani încoace, sezonul literar al fiecărei toamne este inaugurat de cărțile D-sale. Este acesta un semn de hărnicie și de cinstire a harului cu care este învrednicit.

În toamna aceasta a dăruit publicului „*Sheherezada unei nopți de insomnii*”, cum i-a zis, pentru sine și pentru Lili, sau „*Secretul Anei Florentin*”, cum a botezat-o pentru cititor.

Pentru ochiul atent al cercetătorului critic care a urmărit evoluția scrisului D-lui Teodoreanu, dela primele volume de nuvele, trecând prin: „*La Medeleni*”, „*La paradis general*”, „*Bal mascat*”, „*Fata din Zlataust*”, „*Golia*”, „*Crăciunul dela Silvestri*”, „*Turnul Milenei*”, „*Lorelei*”, și „*Arca lui Noe*”, acest ultim roman al D-sale „*Secretul Anei Florentin*” reprezintă o decepție. Și nu pentru că romanul ar fi într'adevăr slab; dar pentru că este sub nivelul celorlalte opere ale sale. Experiența pe care D-l Teodoreanu o încearcă — eliberarea scrisului de balastul de lirism, care asemeni unei vegetații luxuriante, părea la un moment dat, că amenință să-l înecă — este sortită unui definitiv fiasco. Și noi nu vom regreta cât-și de puțin faptul acesta! Când criticul G. Ibrăileanu îi exprima dorința sa, rugându-l să-i scrie un roman, fără „*talent*”, fără flori de stil, simplu, telegrafic, — credea probabil că în felul acesta D-l Teodoreanu va scrie o carte de o mare respirație epică, un roman în adevăratul înțeles al expresiei. Pentru un critic de autoritatea lui G. Ibrăileanu, o astfel de greșită înțelegere a posibilităților creatoare ale unui artist de felul lui Teodoreanu, a putut fi deadreptul surprinzătoare! Cum să renunțe artistul tocmai la specificul care constituia adevăratul fond de originalitate al scrisului lui? Cum să transformi un suflet predispus la poezie și visare obligându-l să coboare de pe aripile Pegas-ului său, pentru a ateriza în glodul realității?! O astfel de radicală schimbare — pe care noi persistăm a o crede imposibilă, — ar putea oare fi folosită de un artist, pentru evoluția sa literară? Hotărât nu! Și ultimile două cărți ale D-lui Ionel Teodoreanu: „*Arca lui Noe*” și „*Secretul Anei Florentin*” ne dovedesc tocmai acest lucru. Scrise sub imperiul dorinței maestrului său, ele marchează tocmai neputința acomodării artistului la forme și reguli exterioare. O carte este în primul rând expresia sufletului autorului ei. O depersonalizare totală a autorului, care să-și privească eroii, dintr'o altă lume, fără să participe la viața lor, descriindu-i ca pe niște simple marionete cari se mișcă în jocul orb al destinului, să nu imprime pecetea sensibilității sale sufletești, atât vieții eroilor săi cât chiar și cadrului în care aceștia își trăiesc viața, este imposibilă. Lumea unui roman este un microcosm! O lume care trăiește, suferă, gândește, acționează după inezizabile porunci ale creatorului ei, tot așa după cum lumea noastră, reală, se conduce după neștiutele porunci ale dumnezeirii.

„*Secretul Anei Florentin*” ne dovedește că Ionel Teodoreanu, poetul primăverilor, dulosul trubadur al armoniei și al visului, artistul celui

mai desăvârșit stil de poeme, al cărui scris este împletit din cea mai fină betea de argint, pe care se brodează cele mai neașteapte și surprinzător de frumoase orgii de imagini, nu va putea deveni niciodată un scriitor „realist“! Acest „realism“ își are reprezentanții săi, determinați și de structura specifică a sufletului lor și — probabil, de mediul scriitoricesc în care s'au format. D-l Teodoreanu să rămână pe tărâmul de vis al inefabilului! Este condamnat la aceasta de ursitorile genului.

Îată pentruce ne bucură nereușita tentativei sale de a evada din regatul poeziei.

„Secretul Anei Florentin“ cuprinde drama unei căsnicii care neavând la bază o iubire reciprocă și susținându-se numai din respectul față de conveniențele sociale, este, mai de vreme sau mai târziu, sortită destrămării.

Horia Orghidan, licențiat în drept, proaspăt sublocotinent botezat de focul obuzelor, se găsește, imediat după terminarea războiului dezorientat în fața luptei pe care va trebui să o înceapă cu viața. Băiat sărac, nebizuindu-se decât pe puterea sa de muncă, intră în avocatură. Întâlnește pe Ana (Florentin) pe care o iubește — sau i se pare că o iubește — și se căsătorește. Talentul său, viața sobră pe care o duce, o energie fără seamăn pusă numai în serviciul dorinței de a reuși, de a se impune în viață, îl fac să ajungă o glorie a baroului. Obligațiunile profesiei, pentru cari muncește ca un posedat, îl îndepărtează tot mai mult de Ana. Între ei se deschide și crește înspăimântătoare, din zi în zi, o prăpastie care inevitabil, va trebui să-i despartă pentru totdeauna. Ana, o fire sensibilă, visătoare, al cărui suflet este situat tocmai la antipodul celui al lui Horia, suferă în tăcere, supoartă — timp de 17 ani! — un destin măster, care nu-i rezervase în viață nici o bucurie, iar la capătul tuturor amărăciunilor delicatele antene care-i mai legau sufletul cu viața, se rup definitiv. Se desparte de Horia, pleacă la Constanța, orașul copilăriei sale, și se sinucide!

Contribue la acest fatal desnodământ și Anișa, nevasta Consilierului de Curte, Romanescu, femeie frivolă, fără nicio cultură, al cărei parfumuri erau „tari ca ilumiinațiile de zece mai“! — care prinde în mrejele ei pe Horia Orghidan. După moartea Anei, își părăsește bărbatul și fuge cu Horia, la București!

Singurul personagiu, care dăruiește Anei câteva clipe de bucurie este Ivona, fata din prima căsătorie a consilierului Miluță Romanescu, — prototipul tuturor Olguețelor din cărțile D-lui Teodoreanu — Ivona, la vârsta de 18 ani avea atâtea experiență a vieții, încât: *știa că dragostea e tot atât de rară ca și talentul, că nu-i accesibilă oricui, că cele mai multe căsătorii sunt confuzii și lășitate mai mult sau mai puțin durabile, știa într'un cuvânt, deajuns ca să fie tristă dar nu mirată*“ (pag. 99).

Spuneam la început că această carte reprezintă o decepție, față de realizările anterioare ale autorului ei. — Un fapt căt nu se poate de just. Ni se oferă prilejul să citim o carte al cărui stil trece prin neașteptate salturi dela stilul adevăratului Teodoreanu și cel al celui care vrea să devină. Alături de pagini pline de poezie, găsim altele cari vor să exprime viața, realul, — gen Mircea Damian et. comp. Și este explicabil ca aici D-l Teodoreanu să nu se poate realiza. „Realismul“ D-sale nu are altă forță decât, eventual, a momentului dramatic pe care-l descrie, deoa-

rece mijloacele de realizare de cari dispune, nu sunt cele necesare pentru acest mod de a privi viața.

Acolo unde însă D-l Teodoreanu se întrece pe sine, realizând acea ambianță de poezie și vis, atât de specifică scrisului său, îl formează paginile — minunatele pagini — în care descrie... Fie că realizează un pastel, în proză, fie că descrie un simplu gest, o atitudine, calitățile D-sale de desăvârșit artist al slovei se vădese cu prisosință. Iată descrierea unui început de toamnă: „Iarba era uscată, aplecată și ușor încărunțite ca de o vârstă omenească. Pașii întâlneau mere roșii ca ciupercile de munte. Zburau găze transparente. Foșneau crengi. Tânăr de tot glasul păsărilor râdea mai mult în cer decât în pomi, îndepărtat, în altă oadă a luminii. Mirosea dulce a poame coapte și a flori în strai subțire. Bâzâiau albine. Totul era ostenit în culoare și în țesut. Parcă ardea un foc în sobă, dar pe isprăvite. Îți venea să vorbești în șoapte ca ierburile și ca frunzele“ (pag. 46—47). Un început de an școlar: „Inceputul școlii e un frig suflătesc. Chiar dacă toamna-i lungă și cu tâmpile aurii, pe ferestrele școlii, văzută din bancă, o simți alături numai ca pe o fotografie a cuiva care a rămas pe locurile vacanței; încât, în loc să fie o apropiere a gândului de bucurie, este o îndepărtare a bucuriei de gând“, (p. 75). Un sfârșit de iarnă: „Cu soare, dar fără fulgi, iarna își pierduse copilăria, visând alb ca o frunte sub lună“ (p. 95). Sau: Uitându-și tinerețea și gerul, iar devenea o vârstă. Albul se posomora, moleșindu-se apos. Zăpada era ca o vată care absorbise ploile toamnei. Picurau ulucele, silabisind din nou urâtul toamnei. Fum umed. Diminețile erau ca ochii orbitor. Iășul devenea un târg murdar mănjit și răgușit de ciori. Îți venea să-ți pui sufletul la uscat și să-l freci cu peria aspră“ (p. 100). Sau, iată cum ne-o descrie pe Ana, în minunatul cadru, al unui auriu Septemvrie: „Părul Anei, aerian ca murmurul livezii, între pământ și cer era atins de Septemvrie ca o harfă. În jurul ei, lumina avea parfum de miere, reaurind-o încă. Și ochii ei se deschideau atât de albaștri încât și noaptea îți venea să-i spui tot bună dimineața“ (p. 147). „Lumina dormea prin ierburi, ca'n cimitirele din marginea satelor și Ana tot singură era ca în fotografiile copilăriei“ (p. 157). Aceasta este adevăratul Teodoreanu și pagini ca acestea îl vor trece definitiv în galeria marilor artiști a-i scrisului nostru.

Apoi, comparațiile sale atât de pitorești în inventivitate, atât de plastice în exprimare! „Zarea unui apus de soare, năpraznic roșie și tăciunie, cu nouri care-i puneau sbărcituri pe frunte și cu șiruri de păsări, care fluturau cozi negre“: țiganka!; „Zarea unui apus de soare împărțind vin roșu norilor din dreapta și din stânga“: Cina cea de taină; Cheiul are... marea subsuoară!; Portul: „Salon cu podele bine lustruite, în cari vapoarele sunt musafiri importanți“; Digul: „Jongleurul cu salturi înspumate și pescăruși pe stânga și tava cu vapoare ținută în echilibru pe dreapta“! Sau exclamații ca acestea, toate, sigur, puse în gura Ivonei... „Uuu, ce blând răsare luna. Parcă-și scoate moșul mălaiul din traistă“!

Dim toată lectura cărții transpiră un profund sentiment de tristețe, care te predispune să-ți abandonezi destinul în mâinile divinității și să recunoști, odată cu autorul, că „Dumnezeu e cea mai mare emoție de care e capabil omul situat între viață și moarte“.

O carte tristă, care poate constitui, chiar și la propriu: „Sheherezadă unei nopți de insomnii“!

